

## „Szabaccság!!!” II.

### A zombori általános főgimnázium

1872-ben kérvényezte a város, hogy a Délvidékre tervezett nemzetiségi (szerb) főgimnáziumot ide helyezték. Trefort Ágoston kultuszminister Újvidék ellenében már őszre megadta Zombornak a jogot. A gimnázium épülete 1886-ban épült föl szintén Trefort támogatásával, ezért az utcát hálából róla nevezték el. Később bővítésre lett szükség, az épület emeletet kapott.<sup>1</sup> Ebbe a patinás épületbe jártam, csak az utcától vették el addigra Trefort nevét.

Eredetileg is iskolának tervezett, nem valami nagyjában, tél-túl átalakított épület a gimnázium, ellenkezőleg: széles, világos folyosókkal, klasztrikus, levegős lépcsőházzal, belső udvarral, szertárakkal, tornateremmel és – modern ideológiával. Persze vegyes tannyelvű. A folyosón egy magyar osztály jobbról, szemben és balról pedig egy-egy szerb osztály – főleg lícsány (likai), kordunás (korduni), bosnyák és egyéb környékbeli tanulókkal.<sup>2</sup> Télen-nyáron gumibocskor zokni nélkül, sajkacsa (šajkača – tradicionális szerb fejfedő), káromkodás, a zsebkendő ismeretlen. A narratíva szerint mi voltunk a maradi, hátrahúzó, másodrangú elem, amelynek barátkoznia kell az egészséges környezettel, főleg a lányoknak a fiúkkal... Kell? Muszáj, kutyakötelesség, mert az egészséges környezet (zdrava okolina) nem volt más, mint a környékbeli falvak népe. Ez komoly, csak elég nehéz hihetően megmagyarázni...

A tanári kar amolyan se hideg, se meleg; a magyartanár szürke, jellegtelen órákat tartott, a kémiaórákon tanultaknak nyoma sem maradt. Szerbből óráról órára a Kraljević Markóról szóló deszeterácokat (deseterac – tíz szótagos versor) olvastuk többé-kevésbé dadogva, kínlódva és értetlenül. Volt ugyanis néhány bogojevoí, svilojevoí és kupuszinaí utazónk,<sup>3</sup> akiknek meg kellett (volna) tanulniuk szerbül, általában ők si-

labizálták a szöveget. A szerbtanár hajdani partizán volt, ha rá tudtuk szedni, elragadtatással mesélt a harci élményeiről, és könnyeit morzsolgatva magyarázta a Krvava bajka<sup>4</sup> meg a huszin lázadás, a boszniai Husinóban történt bányászsztrájk eszmei mondanivalóját. A bányászokról szóló szép balladát még el is énekelte, sőt: énekelte... Én egy életre megtanultam tőle, hogy Petőfi nem a MI költőnk. Az egyik szerb dolgozatomban ugyanis, amelyet a sík, sáros alföldről kellett írunk, azt találtam leírni, hogy „naš veliki pesnik, Šandor Petefi...” (a mi nagy költőnk, Petőfi Sándor...) „Nem – válaszolta a szerbtanár – ő nem a MIENK, ő CSAK a magyaroké, bár szerb volt, de elmagyarosították!”

Akadtt persze néhány nagyszerű tanárunk is. A biológia-tanárnő, Brasnyó Katalin sokat törődött velünk, terepjárásra vitt bennünket, biciklivel bejártuk a csatornapartot, a Sikarát, a „lógor”<sup>5</sup> környékét, és nagyon jókat beszélgettünk (!); a némettanárnőnk szenzációs volt, csak németül beszélt velünk, és nagyszerű kiszólásai voltak. Szállóigévé vált pl. híres mondata, a „Das wäre eine Katastrophe!”<sup>6</sup> Ezt akkor mondta, amikor az egyetlen (!) szoknyáját (az ötvenes évek végét írjuk) majdnem kiégette a kályhaajtó. Ti. az osztályban cserépkályhával fűtöttünk, Löblike (Löbl tanárnő) mindig fázott, nekitámaszkodott, s csak akkor döbrent meg, amikor már az egész osztály érezte a kályhaajtón perzselődő szövet szagát. Ő nagyon jól tanított, a földrajz viszont valóságos kabarévá süllyedt. Szegény Sárka tanárnő alig tudott magyarul, rémes dolgokat mondott<sup>7</sup>, máig sem értem, miért kellett elvállalnia ezt a munkát. Valószínűleg kényszerből, hisz annyi volt a kényszer. Néhányan közülünk jegyezték is az ún. aranyköpéseit, amit persze besúgtak neki, hisz besúgóik mindig voltak, vannak és lesznek. Év végén, búcsúzáskor megmondta: neki is pokol volt az az év, különben pedig: tudta. Én akkor megtanultam, mi a szégyenkezés.

A gimnáziumban is fölütötte a fejét az „önigazgatás csírájának előszele” (csodálatos képzavar). Mi, magyarok ennek jegyében kérelemmel fordulunk az igazgatóhoz, szervezzenek nekünk külön tanfolyamot magyar történelemből, mert nem tudunk mit kezdeni az írókkal, nem tudjuk őket korba, térbe és irányzatba helyezni. (Semmit, írd és mondd, semmit sem tanultunk a magyar történelemből, igaz, másból se nagyon, csak az offenzívákat kellett fújnunk... s lám, most mégsem tudom megmondani, mennyi is volt belőlük). Kérésünk jó nagy botrányt kavart, de teljesítették, bár nem sok köszönet volt benne. A tanárnő szinte belebújt a jegyzeteibe, úgy motyogott, hogy alig értettük a szavát... dögunalom, időpocsékolás... Lényegében ellenünk fordították az egészet. Szerintem már akkor megkezdődött a tudatos anyanyelvi-kulturális elbutítás és történelemhamisítás.

Csúnya és aljas volt különben az egész gimnázium: voltak favorizált diákok, a nyakkendősök és a többiek, a pórok, vagyis a plebs. Az egyik osztálytársunkhoz pl. születésnapra, teadélutánra stb. csak és kizárólag nyakkendőben lehetett menni (akinek nem volt, annak ő adott nagylelkűen, és ez könnyekig meghatott mindenkit, pedig rossz filmben való, giccses és ízléstelen).

Nekem a matematika és a matematikatanár egy életre meghatározta az önbecsülésemet. Béla minden egyes feleltetésemkor kiselőadást tartott, kifejtette, hogy egy grammnyi agyam sincs; aki nem tudja a matematikát, annak nincs esze, ergo nincs mivel gondolkodnia. „Mérey, ez nem nyelvtan! – harsogta. – Ez nem a zordon Kárpátoknak vadregényes tája (röhej az osztályban), ez nem biológia, nem bogarászás, nem herbárium; miért nem marad maga otthon a főzőkanál mellett... Meg fogom buktatni!” Meg is tette. Három évig szép csendben bukdácsoltam, tudomásul véve, hogy az ilyen szellemi korcsoknak, mint én, semmi keresnivalójuk az egyetemmen, még az írmagjukat is ki kell irtani, a tanár

úr majd tesz róla. Tett is. Évről évre becsületesen megbuktatott, az iskolatanács pedig évről évre becsületesen fölemelte a jegyemet, mert minden másból négyeseim és ötöseim voltak. A negyedik év elején azonban Béla megmakacsolta magát: most már semmilyen ISKOLATANÁCS NEM FOG SEGÍTENI, Ő VÉGRE MEGMUTATJA: én nem fogok érettségizni.

Ebben az évben egyébként megindult az agitálás, be kell lépni a pártba. Kell? Muszáj! Elsősorban a jobb tanulókat molesztálták. Nekünk már megvoltak a sémáink, meg is beszéltük, miket mondjunk, hogyan utasítsuk el a nagy kegyet. Pl.: nem vagyok méltó, nem vagyok elég érett, nem ismerem az ideológiát, nem olvasok újságot, majd jövőre, nem engedik a szüleim.<sup>8</sup> Olyan, hogy nem akarok, nem létezett. Úgy emlékszem, azok közül, akiket akkor megkörnyékeztek, egy kivételével mindegyikünk BELÉPETT. Sajnos, az az egy nem én voltam. Ez még most is nagyon bánt, nagyon bántotta az apámat is, és soha, még a tudatos és kockázatos kilépéssel sem tettem jóvá.

Év végén az iskolatanácsban nagy botrány volt, két napig tartó, országos vita után Bélának be kellett adnia a derekát, mi pedig a Gaudeamuszal és a Ballag márral boldogan elballagtunk. Végigénekeltük és végigballagtuk a gimnázium összes osztályát, a tanítóképzőt, a város főutcáját – ballagásunkkal korszakot nyitottunk, újrateremtettük a hagyományt. Nem tudom, él-e még, van-e, aki éltesse.

1961-et írtunk. Letettem az érettségit.

Végezetül: valóban nem tudom, miért üldözött, miért akart földbe döngölni engem a tanár úr. Mi sem gazdagok, sem urak, sem birtokosok, sem fontosak nem voltunk. Apai ágon hagyományosan sokgenerációs szíjgyártócsalád, anyai ágon parasztok.

2021. április 11–17.

<sup>1</sup> Muhi János: Zombor története, Kalangya-kiadás, 1944.,162. o., 246. o.

<sup>2</sup> Korabeli magyar nyelvhasználat. A Zombor környéki sváb települések, Hódság, Szivác, Apatin, Kúla kiürítése után hozták be helyükre a szerb telepeseket, így cserélték ki a lakosságot. A magyar helységnevek használata tilos volt, én még az egyetemre kerülve is szorgalmasan „szomboroztam”, „noviszádoztam”.

<sup>3</sup> Szerb nevükön mondtuk a községeket, nyelvhasználatunkban nem voltak magyar helységnevek: Gombos, Szilágyi, Bácskertes. Ez utóbbit, nem tudom, miért, főbenjáró bűn még ma is Kupuszina helyett használni!

<sup>4</sup> Krvava bajka, D. Maksimović verse, magyarul Véres rege, fordította Dudás Kálmán. A Petőfi magyar mellkasában dobogó szerb szív még ma is élő, szomorú anekdotája kortársaimnak.

<sup>5</sup> A háború után ott, a táborban (szerbül: logor) őrizték szabad ég alatt a kitelepített, vagyis deportált svábokat, akiket nem Járekre vittek éhen halni, hanem Gádorra (Gakovo) „dolgozni” – zombori megfogalmazás. A Sikara (kiserdő) Zombor lényegében egyedüli erdős kirándulóhelye.

<sup>6</sup> „Ez katasztrófa volna!”

<sup>7</sup> A folyami erózió definíciója: „A hulamok nyaljak a partokat, adig nyaljak, ameddig nyaljak, csak adig, ameddig. Ez az erózió” – és mindez csupa félig képzett, rövid magán- és mássalhangzóval.

<sup>8</sup> Ezt pl. én nem mertem mondani, hisz mindenki tudta, hogy az apámat háromszor is „elvitték” (kisgyerekként évekig rémálmokkal küszködtem, féltem a sötétől, éjszaka többször fölébredtem, mert mindig éjjel vitte el a nagy fekete autó).



Víz felett